

LEBRIS | We know
books

CARLO VECCE

LEONARDO. VIATA

ab Vinci ad universalitatem

Traducere din limba italiană de Lucia Tarase

Librex Publishing,
2026

LBRIS

We know
books

I

Băiatul din Vinci

I

La trei ore după apusul soarelui

Anchiano, lângă Vinci, 15 aprilie 1452

Soarele coboară spre apus. În depărtare, silueta întunecată a unui munte se desprinde din ceață și strălucirea unui râu răzbate printre umbre. Printre crestele Montalbanului a răsunat de curând ecoul bătailor *Angelusului*. Clopotul turnului Santa Croce din Vinci a fost urmat apoi de sunetul mai domol, dar mai apropiat, al clopotului micii biserici rurale, Santa Lucia din Paterno.

Este vineri, o zi ca oricare alta, ca toate celelalte. Țăranii își întrerup lucrul în mijlocul plantațiilor de măslini, iar femeile se închină cu evlavie pe prispa casei. Înălță rugăciuni pentru femeia care fusese adusă în casa dărăpănată cu teasc de ulei, sub porumbar. Este însărcinată în luna a noua. Stă să nască. Doar țipetele ei sfâșietoare străbat liniștea din livezile cu măslini. Maria, Maica Domnului, o va ajuta, o va salva.

Deodată, la trei ore după apus⁸, strigătele încetează. Câteva clipe mai târziu, sub primele stele ale unui cer senin de primăvară, se aud scâncetele nou-născutului.

Cine este mama? Nimeni nu știe, nu este din sat. Tatăl este tânărul notar, ser Piero din Vinci, care locuiește la Florența. Nu

⁸ La acea vreme, în Italia, calcularea orelor unei noi zile începea odată cu apusul soarelui; așadar, ora a treia din noaptea de sâmbătă, 15 aprilie 1452, corespunde, în calculul actual, orei 22.30 din ziua precedentă.

este căsătorit, așadar, copilul, cum se spune, este „născut din sânge bun”, fiu nelegitim.

Însă există cineva care îl primește imediat în familie, fără ezitare și fără să-i pese de bârfele oamenilor: tatăl lui Piero, Antonio, un bătrân de 80 și ceva de ani. Un miracol, un dar de la Dumnezeu, primul nepot pe care, poate, bătrânul nu mai spera să-l vadă la apusul îndelungatei sale vieți.

Vechea casă cu teasc de ulei, unde s-a născut copilul, nu se află la Vinci, nici în sat, nici în castel, ci puțin mai sus, pe deal, în cătunul Anchiano. Bătrânul Antonio o cunoaște bine, pentru că a menționat-o într-un alt document scris și semnat de mâna lui, datat 18 octombrie 1449.

Nu este notar, dar știe să citească și să scrie, și are experiență în ale vieții, și nu se dă înapoi când este solicitat de concetățenii săi să intervină în litigii și contracte ca mediator, reprezentant sau conciliator. Cu mai bine de doi ani înainte, într-o altă casă din Vinci, lângă moara comunei, în toiul unei partide de table, au oprit jocul pentru a-l pune să scrie un contract de arendă a teascului de ulei din Anchiano. Proprietarul este notarul florentin ser Tomme di Marco di Tommaso Bracci, iar chiriașii sunt Orso di Benedetto și Francesco di Iacopo. La întocmirea actului participă și doi funcționari vamali ai cetății Florența, responsabili cu supravegherea zonei și a drumurilor care traversează Montalbano.⁹

Anchiano este un cătun situat nu departe de Vinci, care ține de mica parohie Santa Lucia din Paterno. Este un loc strategic, deoarece pe aici trece vechiul drum care traversează Montalbano, urcând până la turnul Sant'Alluccio și apoi coborând de cealaltă parte spre Carmignano și Bacchereto. Odinioară, a existat un castel al ghibelinilor, aflați în conflict perpetuu cu guelfii din Vinci și Florența, pe care, în cele din urmă, l-au distrus în 1327. Nu au mai rămas decât câteva

⁹ ASF (Arhivele statului Florența), *Congregații religioase desființate de guvernul francez*, 43, 12, 5, 1.

case țărănești grupate pe creastă, care privesc, pe de-o parte, spre vale, iar pe de altă parte, spre imensitatea văzduhului ce se întinde dincolo de aburii mlaștinii Fucecchio, de la Alpii Apuani albi până la Muntele Pisano și linia unduitoare a orizontului marin.

Se povestește că în acest loc anume, potrivit unei vechi tradiții păstrate cu grijă de locuitorii din Vinci, s-a născut copilul. O tradiție care își găsește temeiul și în lumina celor mai recente cercetări de arhivă: nașii și nașele de botez nu erau doar simpli vecini ai bunicului Antonio, înrădăcinați în micul sat al Vincilor, ci și oameni legați într-un mod subtil și profund de meleagurile Anchiano și Santa Lucia din Paterno – unii născuți în aceste locuri, alții stăpânind ogoare sau trudind pe pământul lor, unii uniți prin căsătorie cu fiicele satului, iar alții aducându-și acolo mamele în vârstă, pentru a le oferi tihna bătrâneților sub cerul locurilor natale.

Deși a suferit numeroase transformări de-a lungul timpului, vechea casă dăinuie încă acolo, ascunsă printre măslini: trei încăperi spațioase, dispuse pe un singur nivel, cu pardoseală din teracotă, un șemineu și firide adâncite în zidurile groase, menite să adăpostească unelte sau vase de uz casnic. Alături, un corp de clădire mai modest, la capătul căruia se află un cuptor pentru copt pâinea. Sub acesta se profilează o trecere în pantă ce conduce spre o curte interioară, deschisă către vegetația deasă și misterioasă a văii din apropiere.

Teascul de ulei, care a aparținut până în 1445 notarului florentin ser Lodovico di ser Duccio Franceschi și, ulterior, lui ser Tomme, va trece, după moartea acestuia din urmă, în 1479, în proprietatea Ordinului „Slujitorii Preacuratei Fecioare Maria” din Florența, adică a renumitei Mănăstiri „Annunziata” (Buna Vestire).

Întâmplător, reprezentantul legal al călugărilor va fi chiar ser Piero, tatăl copilului, care în 1482 va cumpăra edificiul și îl va restaura, adăugându-i blazonul familiei. Intenționa să-l

transforme într-un mic han, o casă „*da oste*” pentru călătorii și pelerinii care treceau pe acolo, dar, în cele din urmă, nu va duce planul la bun sfârșit. De atunci, casa va rămâne în posesia familiei da Vinci. Unii dintre moștenitorii lui ser Piero se vor muta acolo după moartea acestuia, în 1504, și vor locui, generație după generație, până în 1624, când un călugăr pe nume Guglielmo, ultimul descendent al lui Guglielmo, fiul lui ser Piero, o va dona conventului său, Santa Lucia alla Castellina.

Prin urmare, în anul 1452, nici casa și nici teascul de ulei nu se mai aflau în proprietatea lui Antonio sau a lui ser Piero. Dar, poate tocmai din acest motiv, acel loc, mult mai potrivit decât casa din sat, era în măsură să ofere liniștea și discreția necesare pentru buna desfășurare a unei sarcini mai puțin obișnuite.

„A primit numele Lionardo”

Vinci, 16 aprilie 1452

Trebuie botezat cât mai repede acest adorabil rod al păcatului, altfel, de va muri nebotezat, sufletul său va rătăci pe vecie într-un limb¹⁰ lipsit de durere, dar și de bucurie.

Chiar a doua zi după naștere, în duminica *in albis*¹¹, la crstelnița de piatră a Bisericii Santa Croce din Vinci, botezul este oficiat de parohul don Piero di Bartolomeo Pagneca. Nici tatăl, nici mama nu sunt prezenți, în schimb, la ceremonie participă multă lume. Oameni din Vinci.

Iată-i pe cei ce au fost martori la botez, pășind în biserică și îndreptându-se degrabă spre a admira minunatul prunc cu ochii mari și iscoditori.

Papino di Nanni Banti este un mic proprietar de pământuri, cu o modestă activitate de olar și negustor de produse alimentare, iar Meo di Tonino Martini este cultivator.

Arrigo di Giovanni Tedesco este administratorul vastelor proprietăți deținute de influenta familie florentină Ridolfi, la ferma Ferrale, fiind totodată și ctitorul capelei Santa Barbara din biserica din Vinci.

10 Loc în cer unde catolicismul presupune că ar sta sufletele dreptilor și ale copiilor morți nebotezați, înainte de venirea lui Hristos.

11 Paștele Blajinilor.

Înstăritul moșier Piero di Andrea Bartolini, cunoscut sub numele de di Malvolto, și meșterul fierar, bunul său prieten și totodată fin, Nanni di Venzo, care a venit și cu tânăra sa fiică, Maria, în vârstă de 16 ani. Sunt cumnați, fiind căsătoriți cu două surori, Menica și Fiore, fiicele lui Barna di Nanni și ale doamnei Niccolosa.

Printre cei de față, în calitate de martori, se numără și monna Niccolosa, rămasă văduvă și stabilită în Mercatale. Aceasta venise însoțită de un grup de femei din sat: monna Lisa, văduva lui Domenico di Bertone, care fusese mediator și om de afaceri; monna Antonia, văduva negustorului de animale Giuliano Bonaccorsi, mama lui Andrea, fost diacon la Santa Croce și titular al beneficiului capelei San Matteo, acum preot la San Piero a Vitolini; și, în cele din urmă, monna Pippa di Previcone.

Sunt cu toții prieteni apropiați ai lui Antonio și ai soției sale, monna Lucia. Papino, Nanni și părintele Piero sunt și vecini, la fel ca Piero di Domenico Cambini și fierarul Giusto di Pietro.

După ceremonia botezului, bătrânul se retrage istovit la locuința sa. Totuși, simte că mai are ceva important de făcut. Nu poate concepe să nu consemneze în vreun fel evenimentul excepțional care a avut loc în familia lor, iar cea mai firească modalitate de a-l immortaliza rămâne, fără îndoială, scrisul.

Antonio știa acest adevăr dintotdeauna. Încă din copilărie, i se sădise în suflet credința că tot ceea ce nu este așternut pe hârtie rămâne pradă uitării, ca și cum nu ar fi existat nicicând. Simțea imperios nevoia de a încresta acel moment unic în curgerea neconținută a timpului, de a consemna nașterea unei noi vieți, legată tainic de firele invizibile ale existențelor care au fost și ale celor ce vor veni. O întâlnire enigmatică, dincolo de timp, între generații, un ecou sacru al continuității.

Antonio deschide un registru care aparținuse tatălui său, notarul ser Piero di ser Guido. De-a lungul anilor, folosise deja ultima pagină pentru a nota nașterile și botezurile propriilor săi copii – Piero, Giuliano, Violante și Francesco – transformând-o

într-un mic jurnal intim al amintirilor. Mai rămăsese un spațiu gol, jos, în colțul paginii. Bătrânul ia din nou pana în mână, o înmoaie în cerneala din călimară și scrie: „1452 / S-a născut un nepot al meu, fiul lui ser Piero, fiul meu, în ziua de 15 aprilie, sâmbătă, la ora trei din noapte. A primit numele Lionardo. L-a botezat preotul Piero di Bartolomeo din Vinci. Nași au fost: Papino di Nanni Banti, Meo di Tonino, Piero di Malvolto, Nanni di Venzo, Arigho di Giovanni Tedesco, monna Lisa, fiica lui Domenicho di Brettone, monna Antonia, fiica lui Giuliano, monna Nicholosa, fiica lui Barna, monna Maria, fiica lui Nanni di Venzo, monna Pippa, fiica lui Previchone”.¹²

„A primit numele Lionardo”. O alegere neobișnuită. Nimeni din familia da Vinci nu purtase până atunci un astfel de nume. Sfântul Leonardo de Noblac, pustnicul din Limoges, este un sfânt foarte venerat pe aceste meleaguri, fiind considerat protectorul celor aflați în situații dificile, îndeosebi al celor închiși în pușcării și al sclavilor, ajutându-i să-și recapete libertatea, dar și al femeilor care se confruntă cu o sarcină anevoioasă. Un nume cu rezonanță aparte, despre care se spune că întruchipează forța neînfricată a leului și pasiunea nestinsă a focului. Însă, înainte de toate, este un simbol al libertății.

Antonio își pune întrebarea dacă micuțul va avea vreodată posibilitatea de a purta numele ilustrei familii da Vinci. Ar fi fost o mare bucurie pentru el, însă copilul se născuse în afara căsătoriei, iar dreptul de a purta numele de familie depindea exclusiv de decizia tatălui său de a-l recunoaște, lucru pe care Piero ar fi putut să nu-l facă. Totuși, acest aspect nu avea importanță. Pentru moment și pentru totdeauna, pruncul este și va rămâne Leonardo, fiul lui ser Piero, nepotul lui Antonio da Vinci: „un nepot al meu, rodul fiului meu, ser Piero”. Era bine și așa.

¹² ASF (Arhivele statului Florența), *Notarile Antecosimiano*, 16912, pag. 105v. (Fondul „Notarile Antecosimiano” este format din registrele notariale ale teritoriilor supuse jurisdicției florentine înainte de 1569).

3 Notari, dar și negustori

Vinci, Florența, Barcelona, Maroc, între secolele al XIV-lea și al XV-lea.

Numele locului de naștere, Vinci, coincide cu cel al familiei, da Vinci, care, la rândul său, își are originea în toponimul locului de proveniență. Când anume s-a petrecut acest lucru? Cel mai probabil, în momentul în care un strămoș al familiei a luat hotărârea îndrăzneată de a părăsi mediul rural și de a se stabili definitiv în inima vieții civice și politice a puternicului oraș-stat Florența, aflat într-o perioadă de ascensiune în timpul secolului al XIII-lea.

Micul târg și Castelul Vinci, odată eliberate de sub stăpânirea feudală a conților Guidi, își legaseră destinele de marele oraș încă din 1254, rămânând mereu loiale părții guelfe și bucurându-se de o lungă perioadă de pace începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Dintr-o *castellania*¹³, Vinci a devenit în 1372 o *podesteria*¹⁴, administrată de un podestat, doi

13 *Castellania* – denumire specifică Evului Mediu italian, desemnând un teritoriu aflat sub autoritatea unui castel, condus de un castelan. Acest tip de organizare avea caracter militar și administrativ, fiind întâlnit în regiunile unde domina structura feudală. *Castellania* funcționa ca o unitate de control local în zonele rurale (n. tr.).

14 *Podesteria* – formă de administrație urbană instituită în orașele-stat italiene medievale, condusă de un *podestà*, magistrat cu atribuții executive, juridice și de ordine publică. *Podesteria* desemna atât instituția în sine, cât și teritoriul aflat sub autoritatea podestatului, de regulă un oficial extern adus pentru a asigura imparțialitatea în conflictele dintre facțiunile locale (n. tr.).

căpitani care reprezentau interesele guelfilor și un consiliu format din 30 de membri.

Familia da Vinci, deși continua să dețină câteva proprietăți în sat și în împrejurimi, se stabilise de multă vreme la Florența, încercând să se integreze într-una dintre *Arti Maggiori*, cele mai puternice bresle ale orașului: Arta Judecătorilor și a Notarilor. Primul notar al familiei, activ între 1330 și 1360, a fost ser Guido di Michele, care a reușit să-și trimită ambii fii, Piero și Giovanni, la studii și să îi facă primiți în această breaslă. Ser Piero, după ce a obținut investitura notarială de la contele Guido di Battifolle, a fost numit ambasador la Sassoferrato, selectat pentru cele mai înalte funcții administrative și desemnat notar al Senioriei. Ascensiunea sa în sfera publică a reprezentat un progres considerabil pe plan civic pentru familia provenită din umilul sat de provincie.

Până la sfârșitul vieții sale, în 1417, ser Piero a locuit în prestigiosul cartier San Michele Berteldi, din zona Santa Maria Novella, în vecinătatea reședințelor somptuoase ale aristocrației urbane și la doar câțiva pași de palatele puterii.

Spre deosebire de fratele său, ser Giovanni, după o perioadă inițială petrecută în Florența, a decis să exploreze oportunitățile comerciale oferite de una dintre metropolele lumii mediteraneene, Barcelona, un important centru comercial care adăpostea o comunitate numeroasă și prosperă de negustori florentini. Împreună cu soția sa, Lottiera di Francesco Beccanugi, s-a mutat în orașul catalan, stabilindu-se în apropierea loggiei comercianților și a grandioasei Catedrale Santa Maria del Mare, aflată în plin proces de construcție. Fiul lor, Frosino, după ce a obținut statutul de cetățean, s-a integrat rapid în circuitul comercial al mărfurilor de lux, precum lâna de calitate superioară și substanțele colorante, operând între Insula Mallorca și orașul Valencia și colaborând îndeaproape cu celebrul negustor din Prato, Francesco di Marco Datini.

Visul irezistibil de îmbogățire și de aventură din comerțul maritim este extrem de molipsitor. Până și tânărul Antonio, fiul lui ser Piero di ser Guido, născut în jurul anului 1372, a ales să se abată de la tradiția familială și, în loc să urmeze cariera de notar a tatălui său, a preferat să calce pe urmele vărului său Frosino și să plece la Barcelona.

Timp de un deceniu și jumătate, a fost angrenat în activitățile comerciale ale vărului său, dobândind o expertiză considerabilă în domeniul comerțului cu mirodenii și cu materii prime indispensabile pentru industria textilă, pilonul fundamental al puterii economice atât a Florenței, cât și a întregii regiuni Toscana. A străbătut mările între Barcelona, Valencia, Mallorca și Maroc, a înfruntat primejdiile naturii dezlănțuite și atacurile piraților, s-a aventurat pe traseele caravelor până la Fez, capitala sultanatului, gestionând cu minuțiozitate corespondența comercială expediată din porturile marocane. Ulterior, și-a desfășurat activitatea la Barcelona, alături de Frosino, având responsabilitatea de a colecta taxele datorate de comercianții florentini în numele regelui Martino l'Umano.

În epistolele vărului său Frosino apare menționat și numele unei femei, Violante. Însă, din motive care rămân necunoscute, Antonio a renunțat brusc la toate și s-a întors în Toscana, complet singur. Ajuns la vârsta de peste 40 de ani, lipsit de resurse materiale, fără o profesie stabilă și fără apartenență la vreo breaslă, Antonio a fost nevoit să-și reclădească existența, confruntându-se cu numeroase dificultăți.

La puțin timp după revenirea sa, Antonio s-a căsătorit cu Lucia, fiica notarului ser Piero Zosi din Bacchereto, o așezare de pe versantul estic al masivului Montalbano, vestită pentru atelierile sale de olărit, unde se meșteșugeau vase de lut (inclusiv socrul său deținea unul). O vreme, cei doi au dus o viață modestă la Florența, fiind nevoiți să se mute în Oltrarno, în cartierul mai sărăcăcios Santo Spirito, gonfalonul Drago, care avea să devină, în cele din urmă, locul de reședință definitivă al lui Antonio ca și cetățean al Florenței.

După trecerea în neființă a tatălui său, ser Piero di ser Guido, în anul 1417, Antonio a decis să se întoarcă la Vinci și să se dedice îndeletnicirilor simple ale vieții rurale: cultivarea pământului, încheierea contractelor de arendă, comerțul cu ulei și cereale, medierea disputelor, ridicarea unei locuințe noi sau renovarea unor construcții agricole aflate în ruină.

Existența sa se baza pe veniturile modeste generate de câteva proprietăți moștenite de la tatăl său: câteva loturi de pământ arabil situate în apropierea localității Vinci, o proprietate la Costereccia di Orbignano, în zona Santa Maria al Pruno, o alta la Colombaia, în zona Santa Croce, un teren cultivat cu grâu în localitatea Linari, în vecinătatea pârâului Streda, precum și alte parcele mai mici, dispersate pe întregul teritoriu; la acestea se adăugau două terenuri destinate construcțiilor, unul amplasat în incinta castelului și celălalt în interiorul târgului. Producția totală se ridica la 50 „staia”¹⁵ de grâu, 26 de butoaie și jumătate de vin, două urcioare cu ulei și 6 „staia” de sorg. Nu era mare lucru.

Apoi au venit și copiii. Târziu, foarte târziu. Antonio se apropia deja de 60 de ani, iar soția lui avea peste 30.

Venirea pe lume a primului său fiu, care a primit numele de Piero Frosino în memoria tatălui și a vărului său cu spirit aventurier, la data de 19 aprilie 1426, a reprezentat un eveniment atât de important, și poate chiar neașteptat, încât Antonio a considerat necesar să deschidă ultimul registru notarial lăsat de tatăl său, ser Piero, și să consemneze pe ultima filă neîncepută a volumului o descriere detaliată a nașterii și a ceremoniei de botez, notând cu mândrie numele tuturor celor care au îndeplinit rolul de nași. Printre aceștia, un vechi prieten din Florența, o figură proeminentă în cartierul Santo Spirito și implicat activ în structurile administrative ale orașului, Cristofano di Francesco

¹⁵ Unitate de măsură a volumului pentru cereale, cu valori ce variază în funcție de regiune și perioadă istorică; de exemplu, în Toscana medievală era estimată la aproximativ 10-15 litri. De asemenea, „staia” era folosită și pentru a exprima suprafețe de teren sau producție agricolă, adesea corelându-se cu numărul de unități de cereale pe care un teren putea să le producă (n. tr.).

Masini, precum și un tânăr pe nume Piero di Malvolto, care, cu 25 de ani mai târziu, avea să participe și la botezul lui Leonardo.¹⁶

Numele fiului Piero este menționat pentru întâia oară în declarația cadastrală din anul 1427, document în care Antonio, în pofida diverselor proprietăți pe care le deținea, sublinia cu insistență că se află „fără niciun mijloc de subzistență”, „fără slujbă” și chiar „fără o locuință proprie”, întrucât mica sa familie continua să locuiască într-o „casă modestă de la țară”, ce aparținea unui anume Antonio di Lionardo di Cecco, acesta din urmă achitându-și astfel anumite datorii pe care le avea față de el.¹⁷

La data de 31 mai 1428, Antonio a redeschis registrul notarial ce aparținuse tatălui său și a consemnat în el nașterea celui de-al doilea său fiu, Giuliano, dar bucuria a fost de scurtă durată, deoarece acesta a murit imediat după naștere. După această lovitură grea, o nouă rază de speranță a apărut odată cu nașterea unei fiice, Violante Elena, pe data de 31 mai 1432. În cele din urmă, pe 14 iunie 1436, pe ultima filă a vechiului registru notarial, Antonio a adăugat lângă numele celor trei copii ai săi, Piero, Giuliano și Violante, și numele celui de-al patrulea și ultim fiu al său, Francesco Guido.¹⁸

Odată cu extinderea familiei, Antonio avea nevoie de o casă mai mare, pe care o menționează în declarația sa cadastrală din 1433: o casă „cu o mică grădină” achiziționată în sat, aproape la capătul drumului care duce la castel (actuala Via Roma), pe partea dreaptă, la nord învecinându-se cu proprietățile lui Piero di Domenico Cambini și Papino di Nanni Banti, iar la sud cu terenurile Bisericii Santa Croce.¹⁹

Este casa în care familia avea să continue să locuiască în deceniile următoare și unde, probabil, a trăit și micul Leonardo în primii săi ani. Fusese proprietatea unuia dintre oamenii înstăriți ai satului, Giovanni Pasquetti, care, murind în 1422 și

16 ASF, *Notarile Antecosimiano*, 16912, pag. 105v.

17 ASF, *Cadastru*, 67, pag. 158v-159r.

18 ASF, *Notarile Antecosimiano*, 16912, pag. 105v.

19 ASF, *Cadastru*, 490, pag. 43r.